

III. ЦИВІЛЬНЕ ТА ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО І ПРОЦЕС

УДК 347.6

Поцелуйко А. І.,
асистент кафедри цивільно-правових
дисциплін Чернівецького юридичного
інституту Національного університету
«Одеська юридична академія»

ШЛЮБНИЙ ДОГОВІР ЯК ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИЙ ІНСТРУМЕНТ СІМЕЙНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПОДРУЖНІХ МАЙНОВИХ ВІДНОСИН

У статті розглядаються питання договірної регуляції сімейних відносин на сучасному етапі. Аналізуються вплив шлюбного договору на розподіл майна подружжя при різних життєвих ситуаціях. Охарактеризовано принципи поділу майна при розлученні. Вивчено особливості вирішення майнових суперечок між подружжям при розірванні шлюбу, укладеного згідно з вітчизняними законами.

Ключові слова: шлюбний договір, майнові відносини, подружжя, відносини батьків та дітей, зобов'язання.

В статье рассматриваются вопросы договорного урегулирования семейных отношений на современном этапе. Анализируется влияние брачного договора на раздел имущества супругов в разных жизненных ситуациях. Характеризуются принципы раздела имущества при разводе. Изучены особенности разрешения имущественных споров между супругами при расторжении брака, заключенного в соответствии с отечественными законами.

Ключевые слова: брачный договор, имущественные отношения, супруги, отношения родителей и детей, обязательства.

The article studies the issues of regulation of family relations at modern stage. The influence of pre-nuptial agreement on the division of property in different life situations is analyzed. The principles of the division of property in the divorce have been characterized. The peculiarities of the solutions of property disputes between the spouses in the dissolution of a marriage registered according to the laws of Ukraine have been studied.

Keywords: pre-nuptial agreement, property relations, spouses, relations of parents and children, obligations.

Постановка проблеми. Кожен розподіл майна при розлученні – це суто індивідуальний процес, що ускладнений масою нюансів. Мало знати закони – необхідно навчитися аргументувати свою позицію, підготувати потужну доказову базу і «підійти» до судового розгляду у всеозброєнні.

Аналіз дослідження даної проблеми. Дану проблематику досліджували такі науковці, як М.В. Антокольська, К.М. Глиняна, О.В. Дзера, А.А. Іванов, І.В. Жилінкова, Л.М. Зілковська, А.М. Нечаєва, З.А. Підпригора, З.В. Ромовська, О.О. Ульяненко, С.Я. Фурса, Ю.С. Червоний, Я.М. Шевченко та ін.

Метою статті є повне дослідження особливостей шлюбного договору за законодавством України, а також розгляд і вирішення окремих дискусійних питань щодо проблеми регулювання в шлюбному договорі майнових відносин подружжя між собою, а також подружжя як батьків з дітьми.

Виклад основного матеріалу. Сучасний стан соціально-економічного розвитку зумовлює необхідність існування шлюбного договору в українському суспільстві, яке пов'язане з еволюцією сімейних відносин та позитивним ставленням населення до договірної регуляції сімейних майнових правідносин. Шлюбний договір можна вважати інструментом належного врегулювання майнових прав та інтересів громадян України з різним майновим статусом, а також сприяння більш вільному розпорядженню подружнім майном, надання подружжю широкого кола можливостей для визначення своїх майнових відносин для того, аби воно мало змогу відступити від правового режиму майна, який встановлено законом.

Проблема регулювання в шлюбному договорі відносин подружжя між собою, а також подружжя як батьків відносно дітей є однією з найактуальніших у сімейному праві, оскільки дана категорія справ активно застосовується у судовій практиці.

Укладення шлюбного договору – не обов'язок, а взаємне рішення осіб вирішити питання життя сім'ї на власний розсуд. Основна мета шлюбного договору – визначення правового режиму майна подружжя та інших майнових взаємовідносин в період шлюбу та у випадку його розірвання [6, с. 32].

Проте, на жаль, в Україні укладалося дуже мало шлюбних контрактів з багатьох причин, перш за все психологічних, напередодні весілля не виникало бажання визначати «економічні відносини в сім'ї». Небажання укласти шлюбний договір можна пояснити ще й тим, що раніше це можна було зробити виключно до реєстрації шлюбу. Якщо ж, проживши разом декілька років, подружжя і шкодувало про те, що шлюбного контракту немає, то вже не було можливості його укласти. Можна сподіватися, що надання подружжю можливості укласти шлюбний договір і після реєстрації шлюбу матиме позитивні наслідки та сприятиме зростанню кількості шлюбних договорів в Україні, адже введення його у вітчизняне законодавство є прогресивним моментом у регулюванні майнових правовідносин подружжя.

Сімейний кодекс України (далі СК України) регулює порядок укладання, припинення, умови шлюбного договору, але чіткого визначення поняття шлюбного договору не дає. У науковій літературі вчені-дослідники даної проблематики знайти спільного рішення щодо вирішення даного питання не можуть, оскільки О.О. Ульяненко трактує шлюбний договір як правочин фізичної особи, які подали заяву про реєстрацію шлюбу чи угоду подружжя, що визначає майнові права та обов'язки подружжя в період шлюбу, зокрема порядку поділу майна на спільне та роздільне, порядку його використання, відчуження, розподіл доходів та витрат, а також їх майнові права та обов'язки як батьків і дітей у шлюбі чи у випадку його розірвання. [8, с.20]. О.А. Явор визначає шлюбний договір як договір про спільну діяльність [9, с.18].

І.В. Жилінкова надала визначення шлюбного договору, відповідно до якого він може розглядатися як згода осіб, які подали заяву про реєстрацію шлюбу або подружжя про встановлення майнових прав і обов'язків подружжя, пов'язаних з укладенням шлюбу, його існуванням або припиненням. [7, с. 176]. Таким чином, є підстави розглядати шлюбний договір як сімейно-правовий правочин з ознаками цивільного правочину або як цивільно-правовий правочин, що має сімейно-правову специфіку. Із сказаного випливає висновок: шлюбний договір перебуває на межі між цивільним і сімейним правом. Заслуговує на увагу також точка зору про те, що шлюбний договір слід віднести до комплексного договору [7, с. 13-14]. Шлюбний договір можна розглядати як ефективний регулятор відносин подружжя між собою і подружжя як батьків відносно дітей, засіб запобігання можливим конфліктам у сімейних відносинах, а також як засіб їх розумного вирішення. Як справедливо відзначає А. Солдатенко, сімейні справи поширені в судовій практиці, тому відразу після набрання чинності новим Сімейним кодексом України судді зіткнулися з проблемами його застосування [6, с. 19]. Певні труднощі також пов'язані з практичним застосуванням окремих умов шлюбного договору, зокрема регулювання відносин подружжя між собою і подружжя як батьків.

Проблема регулювання в шлюбному договорі відносин подружжя між собою, а також подружжя як батьків відносно дітей є однією з найактуальніших у сімейному праві, оскільки дана категорія справ активно застосовується у судовій практиці.

Можливість регулювання сімейних відносин за допомогою шлюбного договору віддзеркалює реформування майнових відносин під впливом соціально-економічних змін, є засобом їх адаптації за допомогою використання норм сімейного законодавства.

Не дуже чітко сформульована ч. 5 ст. 97 СК, у якій сторонам надано право включати в шлюбний договір будь-які інші умови, пов'язані з правовим режимом майна, у тому разі, якщо вони не суперечать моральним основам суспільства.

Проте, коли йдеться про застосування норм СК, слід керуватися не тільки моральними основами суспільства, але й

чинним законодавством. Тому ч. 5 ст. 97 СК потребує конкретизації: умови, які подружжя може включити в шлюбний договір щодо правового режиму майна, не повинні суперечити як моральним основам суспільства, так і чинному законодавству.

Певні дискусії викликає і зміст ч. 2 ст. 93 СК, що передбачає як одну з умов шлюбного договору регулювання майнових прав і обов'язків подружжя як батьків. Практика йде шляхом застосування даного положення – нотаріуси реєструють шлюбні договори, в яких детально регламентуються аліментні зобов'язання подружжя як батьків відносно дітей.

Крім того, ч. 1 ст. 93 СК, у якій передбачено право подружжя регулювати в шлюбному договорі майнові відносини між собою, визначати майнові права й обов'язки, піддається поширюючому тлумаченню, і на її підставі аліментні зобов'язання подружжя також включаються в умови шлюбного договору.

Оскільки таке застосування шлюбного договору фактично дублює спеціальні глави СК, що детально регламентують аліментні зобов'язання як між самим подружжям, так і між подружжям-батьками, то недоцільним вбачається регулювання аліментних зобов'язань у шлюбному договорі.

До розряду дискусійних також можна віднести положення ч. 1 ст. 98 СК, яке передбачає право сторін у шлюбному договорі домовитися про порядок користування житлом, якщо у зв'язку з реєстрацією шлюбу один з подружжя оселюється в житлове приміщення, яке належить іншій людині. Крім того, у разі розірвання шлюбу подружжя може домовитися про звільнення житлового приміщення тим з подружжя, який оселився до нього, з виплатою грошової компенсації або без неї.

Вважаю, що слід погодитися із думкою С.Я. Фурса, який пише: «Якщо це положення внести в шлюбний договір, то неодмінно виникне питання про його конкретизацію або при реєстрації договору, або безпосередньо напередодні розірвання шлюбу, або при його застосуванні після розірвання шлюбу». Причому можуть бути порушені не тільки права одного з подружжя, але і права неповнолітніх дітей, якщо один з

подружжя вимушений звільнити житлове приміщення разом з дитиною.

Залишається також проблема виплати грошової компенсації, оскільки не врегульовані правові наслідки для того з подружжя, який відповідно до умов шлюбного договору зобов'язаний виплатити грошову компенсацію, проте у нього відсутні необхідні грошові кошти [5, с. 303-304].

Слід також відзначити, що вказані проблеми не є вичерпними. Відносини подружжя, що регламентуються ч. 1 ст. 98 СК, суперечать житловому законодавству, оскільки порушують право громадян на житло, гарантоване Конституцією України, суперечать частинам 7 і 8 ст. 7 СК [2, с. 187], які передбачають для дитини забезпечення можливості здійснення її прав, встановлених Конституцією України, а також міжнародними правовими актами, визнаними в Україні, а при регулюванні сімейних відносин керуватися принципом максимального врахування інтересів дитини і непрацездатних членів сім'ї.

При формулюванні ч. 4 ст. 94 СК законодавець, на наш погляд, помилково не вказав Конституцію України, не врахував положення ст. 13 СК, яким передбачено застосування в українському сімейному законодавстві міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких дана Верховною Радою України.

У результаті аналізу чинного законодавства, практики його застосування, а також сучасних наукових дискусій з проблеми регулювання відносин подружжя і дітей у шлюбному договорі можна запропонувати такі варіанти вирішення досліджуваної проблеми:

1. Частину 2 ст. 92 СК України доповнити словами: «за винятком випадків, коли неповнолітня особа набула повну цивільну дієздатність або їй була надана повна цивільна дієздатність на підставі закону до оформлення шлюбного договору».

2. Не розглядати право одного з подружжя на утримання й обов'язок батьків утримувати своїх дітей як одну з можливих умов шлюбного договору.

Практика укладання таких договорів поки що не знайшла широкого застосування в нашій країні. І справа швидше за все, в

тому, що правовий нігілізм породжує інформаційний вакуум і не дає більшості людей скористатися реально належними їм правами. Наприклад, серед більшості побутує така думка, що контракт означає недовіру подружжя один до одного. І вони справедливо ставлять питання: «А чи можна починати спільне життя з недовіри?» Хотілося б супротивникам шлюбного договору навести такий аргумент: чому ми соромимося говорити про майно, гроші напередодні весілля, проте, стає нестерпно соромно, коли при виникненні шлюбно-розлучного процесу забуваються всі пристойності. Так, ніякий договір не допоможе вирішити проблему сумісності двох молодих людей, але якщо хоч одній сім'ї шлюбний договір допоможе, це вже добре.

Як вже зазначалось, предметом шлюбного договору є майнові відносини подружжя, які встановлюються їхні майнові права й обов'язки. Тобто, шлюбний договір не може регулювати особисті відносини між ними, а також особисті відносини між батьками та дітьми. Тому не будуть відповідати закону умови шлюбного договору щодо встановлення права кожного з подружжя на віросповідання, виховання в дітях прихильності до певної релігії, визначення культурних та мовних пріоритетів тощо.

Шлюбний договір **не може зменшувати обсягу прав дитини**, які встановлені СК України (ч. 4 ст. 93). Ця норма встановлює гарантії майнових прав дитини. Тому батьки не можуть укласти шлюбний договір, за яким дитина буде позбавлена права на аліменти, права на отримання майна у власність, права на проживання в певному житловому приміщенні тощо. Також варто зазначити, що шлюбний договір **не може ставити одного з подружжя у надзвичайно невігідне матеріальне становище** (ч. 4 ст. 93 Сімейного кодексу України).

Аргументи «ЗА» укладення шлюбного договору

Переваги та гарантії при укладенні шлюбного договору:
змінити пропорцію розподілу спільно нажитого майна.
Приміром, ділити його не навпіл, а на будь-які інші частини;
ви можете встановити режим користування житлом одного з членів подружжя, що належало йому чи їй до шлюбу.

Наприклад, чоловік або дружина після одруження вселяється до квартири іншого члена подружжя. У такому разі в шлюбному договорі можна встановити не лише порядок проживання подружжя чи повнолітніх дітей від попередніх шлюбів, а навіть порядок проживання у цьому помешканні інших родичів чоловіка або дружини. Ви правильно подумали про найдорожчих людей – тещу та свекруху. Їхнє право на постійне з вами проживання можна передбачити, і тоді – жодної моральної дилеми. Таким чином, шлюбний договір допоможе запобігти родинним конфліктам, порядку проживання у помешканні та передбачити обов'язок негайного виселення у разі розлучення.

ви можете передбачити у договорі утримання одного з членів подружжя після можливого розлучення. Наприклад, жінка може зазначити однією з умов обов'язок чоловіка утримувати її після розлучення і навіть визначити розмір утримання. Ба більше – можна претендувати на утримання своєї мами, тобто тещі, та інших членів родини. Чоловік так само може претендувати на утримання після розлучення і зазначити це в договорі, проте ми все ще залишаємося патріархальним суспільством, тому зазвичай таку умову прописують жінки.

Аргументи «ПРОТИ» укладення шлюбного договору

Існує переконання подружжя, що укласти шлюбний договір – це ознака недовіри, яка сприймається як врегульований процес розлучення в майбутньому. Оскільки, сім'я є соціальним інститутом, а основне призначення шлюбного договору – врегулювання майнових відносин, а не сімейних проблем.

Якщо ми звернемося до Сімейного кодексу України, то побачимо, що за законом, все спільно нажите в шлюбі майно, у разі розлучення буде ділитися порівну, між колишніми чоловіком та дружиною. Але такий стан справ влаштовує далеко не всіх, особливо, якщо один з подружжя вкладав у нього гроші своїх батьків, адже саме вони часто виступають ініціаторами підписання договору. У такому випадку треба передбачити в контракті долю всього майна, включаючи те, яке було нажите до шлюбу.

Можна включити пункт, за яким один з подружжя може проживати на житловій площі іншого тільки під час існування шлюбу. До слова, подарунки за законом, належать дарувальнику, а значить в разі розлучення все, що було подаровано можуть відібрати.

Пам'ятайте, що шлюбний контракт часто допомагає зберегти нормальні відносини після розлучення, тому що спрощує процес розподілу автомобілів, квартир, бізнесу і т. д. На жаль, не всі положення можна передбачити в контракті. Не можуть обмежуватися договором правоздатність або дієздатність подружжя, їх право на звернення до суду за захистом своїх прав. Крім того, шлюбний договір не може регулювати особисті немайнові відносини між подружжям. Не можна в шлюбному договорі передбачити права і обов'язки подружжя щодо дітей. Також договір не може містити положень, які обмежують право неприцездатного на отримання утримання, а також містити інші умови, які ставлять одного з подружжя у край несприятливе становище.

Висновки. Підсумовуючи вищенаведене, відзначимо, що шлюбний договір слід розглядати як цивілістичний правочин з ознаками сімейно-правового. Він є двосторонньою, консенсуальною, на платній чи безоплатній основі, строковою чи безстроковою угодою, спрямованою на встановлення певного режиму майна подружжя, а також їх взаємних майнових прав та обов'язків.

Шлюбний договір – це новий для українського договірного права інститут, що має певну специфіку й потребує подальшого наукового дослідження та вдосконалення. Проте в сучасних ринкових умовах і на шляху України до європейської інтеграції шлюбний договір є надзвичайно важливим правовим інститутом, що розширює диспозитивні можливості суб'єктів сімейно-правових відносин, надаючи їм можливість відійти від встановленого

законом режиму майна подружжя та регулювати свої майнові відносини відповідно до своїх індивідуальних потреб.

Література:

1. Конституція України від 28.06.1996 // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141.
2. Сімейний кодекс України // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2002, Редакція від 10.11.2016, N 21-22, ст. 135
3. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 // Відомості Верховної Ради (ВВР), 2003, Редакція від 02.11.2016, №40-44, ст. 356.
4. Науково-практичний коментар «Сімейного кодексу України». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.zakon.rada.gov.ua
5. Маляр А. Шлюбний контракт (укладати чи не укладати) // «Вечірній Київ» № 36(190643) від 12.09.2013. – С. 645
6. Жилинкова І. Розвиток інституту шлюбного договору // Вісник АппУ. – 2002. – № 28. – С. 63–65.
7. Жилинкова И.В. Брачный договор / И.В. Жилинкова. – Х. : Ксилон, 2005. – С. 176.
8. Ульяненко О.О. Шлюбний договір в сімейному праві України / Автореф. дис. // О.О. Ульяненко. – К., 2003. – С. 120
9. Явор О.А. Функції шлюбного контракту в сімейному праві України / Автореф. дис. // О.А. Явор. – Х., 1996. – С. 190

УДК 347.4

Сірко Р. Б.,

канд. юрид. наук, доцент кафедри
цивільно-правових дисциплін

Чернівецького юридичного інституту Національного
університету “Одеська юридична академія”

**ДЕЯКІ ПИТАННЯ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ПЕРЕВІЗНИКА
ЗА ДОГОВОРОМ ПЕРЕВЕЗЕННЯ ВАНТАЖІВ,
ПАСАЖИРІВ, БАГАЖУ ТА ПОШТИ ЗАЛІЗНИЧНИМ
ТРАНСПОРТОМ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ В
КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ**

У запропонованій статті надається характеристика правового регулювання перевезень на залізничному транспорті вантажів, багажу, пасажирів та пошти, зокрема відповідальності перевізника, що зумовлено необхідністю створення механізму правового регулювання транспортних відносин з урахуванням